

У лабірынтах мастацтва

НА НАС»

творчага чалавека. Ты становішся заложнікам сваіх таленту і магчымасцяў. Трэба ўмець выстаць, як бы ні склаўся лёс твайго калектыву. І жыць далей. Я ўсё тое на сабе адчуў, калі пасля піку рэалізацыі, магчымасцяў, камфортнага жыцця ты раптам усведамляеш, што больш нічога не ўмееш рабіць. Вядома, так здараецца і ў спорце, і ў балете і іншых прафесіях. Але, мабыць, гэтыя творчыя вяршыні вартыя таго, каб рызыкаваць ісці да іх і пасля ўбачыць, што ў выніку атрымаецца. Я помню, калі мы толькі пачалі набываць вялікую папулярнасць — былі гастролі, увага да нас, то задаваліся пытаннем: ці надоўга гэта ўсё? І некаторыя з калег таксама цікавіліся — «колькі вам яшчэ засталася, хлопцы?..» Якія б перыпетыі ні здараліся ў жыцці кожнага з нас, мы заўсёды разумелі, што мы «Песняры» і здолеем выстаць і ісці далей.

«Вельмі ненадзейная гэта рэч — жыццё артыста, творчага чалавека. Ты становішся заложнікам сваіх таленту і магчымасцяў. Трэба ўмець выстаць, як бы ні склаўся лёс твайго калектыву. І жыць далей».

— Неяк вы казалі, што «лёсы такія, як мой і Уладзіміра Мулявіна, — гэта помнік СССР». Чаго было больш у тым часе — добрага ці складанага?

— Я за сабой і за іншымі заўважыў, што цяпер адбываюцца пераасэнсаванне і ацэнка таго часу і тых магчымасцяў. І ўсё аказваецца вельмі неадназначна. Вядома, нешта і ўзгадваць ужо не хочацца, а на іншыя падзеі глянеш і разумееш, быццам нядрэнна склалася, проста для ацэнкі спатрэбіліся гады вопыту. Сёння таксама, ацэньваючы нешта, абавіраешся на вопыт мінулага, бо там ужо ўсё правэрана і прынесла свае вынікі. Ведаецца, выстройваць жыццё ці ў сям'і, ці ў калектыве, ці ў краіне — няпростая рэч. І толькі азіраючыся пасля на пражытыя гады, можна сказаць, ці правільна ўсё зрабілі. Адкідаць мінулае — гэта злачынства, аналізаваць яго — неабходнасць, а яшчэ лепш рабіць высновы, каб не памыляцца зноў. Адказнасць за ўсё заўсёды — толькі на нас.

— І ўсё ж, калі сёння азіраецца на падзеі мінулага, там ёсць яшчэ шкадаванне альбо толькі нагоды для гонару?

— Думаю, час збалансаваць эмоцыі. Не варта шкадаваць аб тым, чаго не выправіш. Усё зроблена, як было тое на канавана. Усё было максімальна правільна ў кожны канкрэтны адрэзак жыцця. Таму я адпусціў мінулае. Жывы, здаровы, маю сям'ю, унукаў — чаго яшчэ жадаць у 80 гадоў? Цяпер акцэнтную ўвагу на станючым у сваім жыцці. Вось завёў сабе старонку ў ТікТок — тысячы праглядаў! У «Рушнікоў» — больш як 125 тысяч праглядаў, у «Цёмнай ночы» — пад 95 тысяч, у «Завушніц» — каля 35 тысяч праглядаў... І каментарыі пацвярджаюць любоў людзей да тых самых «Песняроў». Ну а памылкі былі і будуць у кожнага, але тое, як ты іх прапрацуеш, як скарыстаешся мудрасцю і самакрытыкай, якія з'яўляюцца з узростам, — такі і будзе вынік.

Алена ДРАПКО. Фота Кацярыны УРБАН.

ТАЕМНЫ КОД АРКАДЗЯ АСТАПОВІЧА

Аркадзь Астаповіч — выдатны беларускі мастак, які загінуў на фронце ў 1941 годзе. У музеі «Прастора Хаіма Суціна» ў Смільвічах да кастрычніка 2024 года працуе выстава «17 імгненняў з жыцця і творчасці мастака Аркадзя Астаповіча. 1896-1941». Выстава прысвечана яго памяці і прымеркавана да 80-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. На адкрыццё была запрошана ўнучатая пляменніца мастака, дацэнт БДУ, кандыдат гістарычных навук Алена СМІРНОВА, якая правяла экскурсію па выставе.

Усе 17 работ розных перыядаў і 17 фотадымкаў належаць прыватным асобам, што вызначае іх выпадковае спалучэнне на выставе. Але выпадковасць аказалася шчаслівай: творы і фатаграфіі з сямейнага архіва (іх лічбавыя копіі) склаліся ў гісторыю жыцця мастака, якая нейкі час працякала, дарэчы, непадалёк ад гэтых мясцін, — у Дукоры і Навасёлках Пухавіцкага раёна.

Гісторыя сям'і

А ў суседнім Ігумене (Чэрвені) бацька мастака, павятовы настаўнік Антон Антонавіч Астаповіч, пазнаёміўся і ўзяў шлюб з маладзенькай Машай з Наўгародскай губерні, якая выхоўвалася ў доме бяздзетнай цёткі. Сям'я пераехала ў Мінск, дзе нарадзіліся старэйшыя дзеці, будучыя мастакі Аркадзь і Зінаіда. Фатаграфіі з ранняга дзяцінства брата і сястры з выявамі маёвак з самаварамі і студыйным партрэтамі дзяцей у арыгінальных ўборах даюць уяўленне аб іх бясхмарным дзяцінстве ў Мінску, Рэчыцы і Гродне, куды пераехала сям'я, калі бацька атрымаў пасаду інспектара гарадскога вучылішча і брат і сястра паступілі ў гімназіі.

У 1914 годзе ўсё змянілася з раптоўнай смерцю бацькі. Маці прыняла рашэнне пераехаць да родных у Петраград. Там Аркадзь і Зінаіда сталі вучыцца ў Школе таварыства заахочвання мастацтваў, якой у тых гадах кіраваў Мікалай Рэрых.

Але вучыцца давялося нядоўга — Аркадзь быў прызваны ў армію ў 1916 годзе. Дэмабілізаваўся толькі ў 1922-м, прайшоўшы Першую сусветную і Грамадзянскую войны.

Барбізон на Ігуменшчыне

У творчым жыцці Астаповіча было адно шчаслівае сямігоддзе, калі ён апынуўся ў адноснай ізаляцыі — у вёсцы Навасёлкі, за 60 км ад Мінска. Гэта была радзіма яго бацькі. Там стаў дом яго дзедка, рымара, карэтных спраў майстра. Да Першай сусветнай вайны

Астаповічы ўлетку прыезджалі сюды і ў суседнюю Дукору да сваіх цёткаў — сёстраў бацькі. У 1919 годзе тут сабраліся члены сям'і Астаповічаў, якія прыехалі з галоднага і халоднага Петраграда. Дэмабілізаваўшыся з Чырвонай арміі, з франтоў Грамадзянскай вайны, Астаповіч прыехаў да родных і застаўся там настаўнічаць. Мастацтвам вымушаны быў займацца ўрыўкамі.

У Навасёлкаўскай школе-сямігодцы Аркадзь выкладаў фізіку, чарчэнне і маляванне і ўвогуле ўсё, што патрабавалася. У гады беларусізацыі вывучыў беларускую мову. Там мастак здабыў асабістае шчасце, ажаніўшыся з Нінай Рыгораўнай Якубовіч, народнай настаўніцай. Яго не збятэжыла ні тое, што яна была старэйшая за яго на сем гадоў, ні тое, што яна была яго стрыечнай сястрой. Ніна была вельмі артыстычная, у ранняй маладосці вельмі прывабная, з нейкім вытанчаным характарам, мела несумненны талент да тэатральнай справы і прымала ўдзел ва ўсіх спектаклях, якія ладзілі вучні і педагогі наваселькаўскай школы і сельгастэхнікума ў Мар'інай Горцы, дзе вучылася малодшая сястра Зоя. У Навасёлках Астаповіч стварыў каля тысячы твораў — малюнкаў, накідаў, акварэляў, лінагравюр, аплікацый.

На працягу сямі гадоў ён штодзень хадзіў па шасці наваселькаўскіх вуліцах. Вёска лічылася дастаткова вялікай. Як успамінала сястра Астаповіча Зінаіда, зімой патанала ў снягах, а летам у квітнеючых мальвах. У дамах сельскай інтэлігенцыі — настаўнікаў, фельчараў, паштовых і чыгуначных служачых — вадзіліся грамафоны, гучалі оперныя арыі, былі і свае мясцовыя аматары мастацтва. Нездарма Навасёлкі называлі «беларускім Барбізоном». Гэтыя мясціны любілі мінскія мастакі, прыезджачы на цягніку на лета.

Спачатку Астаповіч замалёўваў усё пар — калодзежы, хаты, дрэвы, дзве царквы, маляўнічую рачулку Цітоўку, сялян за работай, трактары на полі, самалёты з бліжэйшых трох ваенных аэрадромаў. Мадэлямі для яго служылі і родныя — жонка, сястра, маці.

Сястра Зіна, блізкі і любімы чалавек, таксама мастачка, жыла ў Навасёлках два гады. Нездарма на выставе дэманструецца як своеасаблівы камертон яе малюнак квітнеючай яблыневай галінкі, які заўсёды вісеў над сталом брата. І яна, і маці прыезджалі ў 1920-я амаль кожны год пагасціць у Навасёлкі, маральна падтрымаць маладую сям'ю, дзе нарадзіўся сын з хваробай шчытападобнай залозы, якую тады не ўмелі лячыць. Гэта было вялікім горам для бацькоў.

Лаканічны расповед лінарыта

Справай свайго жыцця Астаповіч лічыў мастацтва. Усё жыццё ён стараўся набраць майстэрства, шмат працуючы самастойна ў Навасёлках, у Мінску наведваючы студию выпускніка ВХУТЭІНа Вячаслава Руца, розныя вяршні курсы малюнка пры беларускім Саюзе мастакоў, зрэдку наведваў музеі і выстаўкі Ленінграда. «Прырода так багатая матывамі, станами, што і на адным невялікім кутку можна працаваць бясконца, знаходзячы ўвесь час новае і займальнае для мастака», — суцяшаў яго Руцай.

З велізарнага пласта малюнкаў, акварэляў і накідаў вясковых вуліц трэба асобна вылучыць цыкл лінарытаў. На выставе прадстаўлена шэсць з іх. Можна сабе ўявіць, як доўгімі зімовымі вечарамі, праверыўшы вучнёўскія сшыткі, мастак схіляецца над невялікімі пласцінамі ліналеуму, выразаючы ў люстраным адлюстраванні свае пейзажы, як, магчыма, з дапамогай самаробнага прэса і здабытай дзесьці друкарскай фарбы друкуе некалькі экзэмпляраў.

На пачатку 2000-х з дазволу сына мастака з арыгінальных дошак былі зроблены свежыя адбіткі на добрай якаснай паперы. А вось арыгіналы — на жаўтлявай, тонкай, іх засталася не так шмат. Гравюра вучыла Астаповіча адыходзіць ад падрэзанасцяў, пакідаць галоўнае ў матыве — хата, дрэва, калодзеж, плот. Так паступова, у бясконачных замалёўках крышталізуецца вядомы лаканічны стыль Астаповіча, мастака, які здолеў адгадаць таемны код беларускай вёскі, стварыць яе вобраз, блізкі сэрцу кожнага беларуса.

Так мог адчуць яе толькі вясковы жыхар. З петраградскага жыхара і «вясковага дэндзі», аматара Ясеніна і Бальмонта, вершы якіх ён любоўна выпісаў у кніжачку са сваімі ілюстрацыямі, у брыджах з шырокім поясам (маці пашыла іх па яго замове), ён паступова ператварыўся ў сельскага інтэлігента, загарэлага і абветранага. Летам у саламяным брылі, восенню — у талстоўцы і кепцы. Сяляне ўжо не азіраліся на яго («самастойны мужчына, а ў трусах ходзіць»), а паважліва віталіся.

Апошняя атака

У 1929 годзе перабраўшыся ў Мінск, у дом на Святлоўскай вуліцы, бліжэй да цэнтры мастацкага жыцця, ён шмат у чым страціў гэтую душэўную гармонію ў гарадской мітусні і клопатах, перагружаны работай у дзвюх школах. Там, у Мінску, нарадзіўся другі сын Валянцін, клопатаў дадалася, трэба было зарабляць грошы на сям'ю тэхнічнай работай у выдавецтвах, амаль кожнае лета як афіцэр запасу праводзіць на ваенных зборах. «Сіла ўнутры нас», — гаварыў мастак. Ён пастанавіў працаваць хаця б дзве гадзіны штодзень. Мастак спышаўся, нібы ведаючы, што жыццё яго будзе нядоўгім.

Ён адводзіў сабе яшчэ 14 гадоў жыцця. Так пісаў ён у лістах да сястры, зыходзячы з нядоўгага жыцця бацькі.

Але ўсё аказалася нашмат карацей

У першыя ваенныя дні, падчас бамбёжкі Мінска ён вырашыў вывезці сям'ю ў бяспечнае месца ў Калодзішчы, дзе жыў яго вучань, а сам пайшоў даганяць свой полк. Прайшоў 300 кіламетраў, да крыві сцёр ногі. Ужо ў часці пад Бранскам, дзе ён, старшы лейтэнант, быў прызначаны камандзірам сапёрнага батальёна, напісаў ліст сястры. Ён ужо амаль не спадзяваўся ўбачыць сваю сям'ю. Так яно і адбылося.

Дывізія, у якой служыў Астаповіч, патрапіла ў акружэнне і з баямі прарывалася да сваіх. Адзін за другім гінулі камандзіры. У баі пад вёскай Рухава-Буда ў шыткавай контратацы ад ранення ў жывот мастак загінуў смерцю адважных.

Жонка Ніна нічога не ведала пра лёс мужа. Яна змагла неяк з хворымі дзецьмі вярнуцца ў Мінск. Іх дом ацалеў. Усю вайну працавала кухоннай работай у сталойцы, здолеўшы пракарміць дваіх дзяцей. У 1944 годзе, калі ў Мінск пачалі вяртацца мастакі, яна напружана чакала мужа.

Пахаванку на сына і брата атрымала маці Астаповіча і яго сястра, якім удалося з'ехаць з блакаднага Ленінграда ў эвакуацыю. Калі сястра Зіна прывезла страшную вестку ў Мінск, Ніна Рыгораўна прасядзела на крэсле, скамянелая, забітая горам, два дні.

Ёй удалося зберагчы ўсю спадчыну мужа, якая была перададзена ў Мастацкі музей у 1960 годзе. Такім чынам яна падарыла мужу пасмяротнае жыццё. І яго сапраўднае адкрыццё як выдатнага, шырага мастака адбылося, хоць і пасля смерці.

Надзея УСАВА, мастацтвазнаўца.